

قاعده تحذیر و نقش آن در سقوط مسئولیت مدنی

تالیف

نیلوفر حسین قربان

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	: حسین قربان، نیلوفر، ۱۳۶۴ -
عنوان و نام پدیدآور	: قاعده تحذیر و نقش آن در سقوط مسیولیت مدنی / تالیف نیلوفر حسین قربان.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۰۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۰۶-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه به صورت زیر نویس.
موضوع	: قاعده تحذیر
موضوع	: *Tahzir formula
موضوع	: مسیولیت (حقوق)
موضوع	: (Liability (Law
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ت ۵/۳۵ ح ۵/۱۶۹/۵۲ BP
رده بندی دیویی	: ۳۲۴/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۶۹۹۰۵۹

انتشارات قانون یار

قاعده تحذیر و نقش آن در سقوط مسیولیت مدنی

تألیف: نیلوفر حسین قربان

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۹۶-۰۶-۰

مرکز پخش: تهران. میدان انقلاب. خیابان اردیبهشت پلاک ۹۲

۰۲۱۶۶۹۷۹۵۲۶

۰۲۱۶۶۹۷۹۵۱۹

تقدیم به:

پدر بزرگوارم که چون شمعی سوخت و سلوک در طریق علم و دانش را بر من ممکن ساخت و مادر عزیزم که مرا در غلبه بر دشواریها یاری نمود.

تقدیر و تشکر:

حمد و سپاس خدای را که توفیق کسب دانش و معرفت را به ما عطا فرمود..برخود لازم میدانم از تمامی اساتید بزرگوار به ویژه اساتید دوره کارشناسی ارشد که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده اند و همچنین استاد گرامی و بزرگوار جناب آقای دکتر غفوری خوئینی به خاطر ارشادات و راهنمایی های عالمانه در نگارش این کتاب نهایت تشکر را به عمل آورم.

فهرست مطالب

مقدمه	۹
فصل نخست	۱۱
مفهوم و مبانی قاعده تحذیر و مسئولیت مدنی	۱۱
فصل دوم	۴۷
شرایط سلبی و ایجابی قاعده تحذیر و چگونگی تاثیر قاعده در سقوط مسئولیت مدنی	۴۷
فهرست منابع	۹۱
۱- منابع فارسی	۹۳
۲. منابع خارجی	۹۵

مقدمه

شناخت قواعد فقهی جایگاه و چگونگی کاربرد آنها در حقوق برای اجرای عدالت ضروری است. فقه و قواعد فقهی شالوده و مبنای قانونگذاری در نظام جمهوری اسلامی ایران می باشد. با این وجود هنوز درباره ی بسیاری از قواعد فقهی به زبان فارسی مطلبی نوشته نشده و درباره بعضی دیگر به توضیحات چند صفحه ای اکتفا شده است. بی شک یکی از قواعد بسیار مهم و پر کاربرد در قلمروی فقه و حقوق ((قاعده تحذیر یا هشدار)) می باشد به موجب این قاعده هر کس قبل از اقدام به عملیات خطرناک به سایرین هشدار دهد در صورت وجود شرایط لازم معاف از مسئولیت مدنی و کیفری خواهد بود مبنای قاعده ی تحذیر در فقه روایت معروفی است که از امام صادق (ع) نقل گردید در آن عبارت معروف حضرت علی (ع) ((قد اعذر من حذر)) آمده است که از نظر محتویات دلالت و همچنین از جهت سند و مدرک نیز قوی و خالی از ضعف است. از طرفی دیگر مسئولیت مدنی زمانی به وجود می آید که کسی بدون مجوز قانونی به حق دیگر لطمه بزند و در اثر آن زبانی به او وارد آورد فرقی بین جرم یا شبه جرم بودن عمل موجب خسارت نیست. مسئولیت مدنی در مفهوم اصطلاحی عبارت است از تعهد شخص به جبران خساراتی که در نتیجه عمل یا ترک فعل منتسب و مربوط به وی به دیگری وارد می شود. در بررسی تعامل قاعده تحذیر با مسئولیت کیفری و مدنی چنانچه شرایط هشدار توسط هشدار دهنده رعایت گردد و هشدار گیرنده به هشدار توجهی نکند و پس از انجام عمل هشدار دهنده، خسارات مادی یا معنوی بر خود یا مالش وارد شود با توجه به مفاد روایت مورد اشاره نه تنها مسئولیت کیفری ساقط میشود بلکه مسئولیت مدنی نیز وجود ندارد. این قاعده با کارکرد بسیار حساس و پیشگیرانه آن قلمروی بسیار گسترده و مصادیقی غیر قابل احصاء دارد به طوری که در موقعیت زمان مکانی که زمینه یا احتمال خطر و تهدید برای سلامتی جان یا مال انسان در آن وجود داشته باشد کاربرد دارد بر این اساس شخص هشدار دهنده می تواند شخص حقیقی باشد یا حقوقی مانند دولت، شرکت

ها، کارخانجات، پزشک، کارفرمای یک واحد تولیدی، فروشنده یا سازنده کالاهای خطرناک، معدنچی، مسئول آزمایشگاه شیمی، شهرداری، جنگلبانی، اداره ثبت.....

فصل نخست

مفهوم و مبانی قاعده تحذیر و مسئولیت مدنی

نقش و تأثیر قواعد فقه و گستره آن در نظام حقوقی ایران غیر قابل انکار است. نیازهای جامعه کنونی اقتضاء می‌کند که قواعد هدایت‌کننده راهبردی با سیر در میان روایات و احادیث و حتی فتاوی و نوشته‌های فقها تحصیل و در جای خود از آن بهره گرفته شود و به دیگران نیز عرضه گردد.

قاعده تحذیر به عنوان یک قاعده فقهی می‌تواند به عنوانی منبعی برای استنباط حکم قضیه در دعای حقوقی و کیفری مورد استناد قرار گیرد. در همین راستا و با توجه به اهمیت این قاعده در حوزه مسئولیت مدنی بررسی مفهوم و مبانی این قاعده از اهمیت برخوردار است. در همین راستا در این فصل در مبحث اول به بررسی مفهوم و جایگاه قاعده تحذیر، در مبحث دوم به بررسی مبانی و ادله قاعده مذکور و در مبحث سوم به بیان مفهوم مسئولیت مدنی می‌پردازیم.

مبحث اول: مفهوم و جایگاه قاعده تحذیر

لازمه اشراف بر مفهوم قاعده تحذیر، شناخت مفهوم قاعده فقهی میباشد. لذا ابتدا مفهوم قاعده فقهی را بررسی می‌کنیم و سپس به تعریف اصطلاحی قاعده تحذیر و در پایان این مبحث رویکرد فقهی و حقوقی به قاعده مزبور را بررسی میکنیم.

گفتار اول: مفهوم قاعده فقهی

در تعریف قاعده فقهی یکی از فقها میفرماید "القاعده عبارة عن الكبرى التي تثبت عن ادلتها الشرعية و تنطبق بنفسها على مصاديقها انطباق الكلي الطبيعي على مصاديقه كقاعده الطهارة"^۱ قاعده فقهی عبارت است از کبرای کلی که از دلایل شرعی حاصل شده و بر موارد خود منطبق میشود مانند انطباق کلی طبیعی بر افرادش مانند قاعده طهارت ممکن است گفته شود این تعریف به استقراء منطقی شباهت دارد زیرا در استقراء نیز از جزئیات پی به حکم کلی میرسیم. در اینجا هم بررسی مصادیق و جزئیات، یک قاعده کلی به دست میدهد اما باید دانست قاعده ی فقهی با استقراء تفاوت دارد و در اینجا قاعده قبلا وضع میشود و جزئیات پس از آن شناسایی شده و با قاعده تطبیق داده میشوند. آقای مکارم شیرازی می‌فرماید: "ان القواعد

^۱ مصطفوی، سید محمد کاظم، القواعد، ج ۱، ص ۹

الفقیهیه هی احکام عامه فقیهیه تجری فی ابواب مختلفه^۲ یعنی قواعد فقهیه احکام کلی فقهیه هستند که در بابهای گوناگون فقه به کار می روند. در این تعریف، قاعده فقهیه در مقابل احکام جزئی قرار گرفته است و یا احکامی که فقط در برخی ابواب جاری میشوند اما تعریف کاملی نیست چون قاعده با حکم تفاوت دارد و برخی قواعد نیز فقط در باب خاصی جاری میشوند. آقای جعفری لنگرودی ابتدا در تعریف فقهیه قاعده میگوید:

"قانون بسیار کلی که منشأ استنباط قوانین محدودتر بوده یا مبنای قوانین متعدد دیگر بوده باشد مانند قاعده ی لاضرر، قاعده لزوم عقد و غیره"^۳

ایشان در ادامه بیان میکند: "علم مخصوصی که از شعب علم فقه است بنام قواعد فقه شامل قواعد به معنی بالا است که با وجود قرابت مفهوم آن با "کلیات حقوق" (به معنی جدید این اصطلاح) با آن فرق دارد زیرا در کلیات حقوق میتوان از مبنای تصویری و یا مبنای تصدیقی بدیهی نیز بحث نمود ولی در قواعد فقه چنین بحثی را نمیتوان نمود."^۴

منظور از قانون در اینجا معنای خاص آن نیست زیرا قاعده فقهیه مبنای قانون است مثلاً قاعده ی لاضرر ملاک وضع قوانینی همچون خیرات است و قبل از آنکه جنبه قانونی داشته باشد مبنای شرعی یا عقلی دارد.

یکی از فقها می گوید: "قاعده فقهیه قضیه ای است که حکم محمولی آن به فعل یا ذاتی خاص متعلق نباشد، بلکه بسیاری از افعال یا ذوات متفرق را که عنوان حکم محمولی بر آنها صادق است شامل باشد، خواه آن حکم محمولی حکم واقعی اولی باشد از قبیل ما یضمن و .." یا حکم واقعی ثانوی باشد از قبیل قاعده لاضرر و قاعده لاجرح که در همه ابواب فقه ممکن است مورد پیدا کند و اجرا شود، یا حکم ظاهری باشد از قبیل قاعده تجاوز و قاعده فراغ"^۵

^۲ مکارم شیرازی، ناصر، القواعد الفقیهیه، ج ۱، ص ۳، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب علیه السلام، ۱۴۱۱، ص ۱۶

^۳ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، ج ۹، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۷، ش ۴۰۶۳، ص ۵۱۳

^۴ همان

^۵ شهابی، محمود، قواعد فقه، ص ۹